

Nordic Politics. Comparative perspectives

Recenseras av Folke Johansson

Redaktör för boken är Knut Heidar. Boken är utgiven på Universitetsforlaget i Oslo (2004) och omfattar 310 sidor.

Den gemensamma frågeställningen i boken avser frågan om det finns en speciell typ av nordisk demokrati eller nordisk välfärdsstat som är så tydlig att den skiljer ut Norden från övriga delar av Västeuropa och/eller de anglosaxiska länderna. Man vill se om likheterna mellan länderna är större än skillnaderna dem emellan både vad gäller den interna politiken och vad gäller utrikespolitiken. De skillnader som finns, framför allt i det senare fallet, försöker man förklara med hjälp av den historiska utvecklingen och den geopolitiska situationen för respektive land. De tre länder som framför allt står i fokus är Danmark, Norge och Sverige. Finland och Island kommer emellanåt in i diskussionen men behandlas inte alls lika utförligt. Man kan möjligen ifrågasätta om författarna genom att från början på detta sätt rikta in sig på Skandinavien i stället för på Norden lite föregriper resultat av den jämförande analysen? Författarna kommer från Oslo och Bergen och det är väl förståeligt att Norge kommer lite mer i centrum än de andra länderna, speciellt som det framgår att uppsatserna i flera fall bygger på föreläsningar för utländska studenter vid Oslo universitet om nordisk politik.

Knut Heidar inleder med ett kapitel om nationsbyggande i Norden. Det historiska perspektivet går tillbaka till vikingarna men hoppar sedan raskt framåt och tyngdpunkten ligger på sent 1800-tal och 1900-talet. På några sidor har han då hunnit ge en exposé över ländernas tidigare inte alltid fredliga relationer och därefter går han med anknytning till Stein Rokkan igenom ländernas utveckling mot demokratin med införande av yttrandefrihet, allmän rösträtt, representativa system och genomslag i den exekutiva makten. Som "nordisk läsare" känner man igen sig och känner sig övertygad om att de kritiska huvudpunkterna kommit med. Heidar avslutar sedan med att diskutera aktuella likheter mellan länderna.

Tom Christensen beskriver utvecklingen av den offentliga administrationen med speciell tonvikt på NPM. De nordiska länderna ses som "reluctant reformers". Sverige något mindre än de övriga. Han pekar på sex olika karakteristika, däribland den speciella betoningen av demokratiska värden, av välfärdsstaten och av jämlikhet som orsaker till att NPM bara fått ett partiellt genomslag och på att de nordiska länderna på detta sätt skiljer ut sig som en speciell grupp när det gäller den offentliga sektorns omorganisation. Han ger dock ingen klar beskrivning av hur tydliga dessa speciella drag är.

Partisystemen och de sociala förutsättningarna för dessa beskrivs i två kapitel av Knut Heidar respektive Oddbjørn Knutsen. Heidar konstaterar att den under lång tid dominerande fempartimodellen med två block fortfarande har en hög validitet. Den har dock tappat en stor del av sin förklaringskraft från 1960-talet till sekelskiftet och till en del Norge men framför allt Finland uppvisar en speciell historisk bakgrund som gör att den inte fungerar på samma sätt som i de andra länderna. Efter att ha diskuterat Kristdemokraternas relativt svaga ställning och förekomsten av agrarpartier landar han till sist i ett övertygande konstaterande att det inte på något klart sätt går att hävda att de nordiska partisystemen har något speciellt gemensamt drag. Knutsen diskuterar övergången från motsättningar efter linjerna centrum-periferi och kyrka-stat som viktiga under statsbyggnadsperioden till de motsättningar efter linjerna arbetsgivare-arbetstagare och producent-konsument som uppstår under industrialiseringen och fortfarande dominerar även om de fått viss konkurrens. Han illustrerar den fortsatta dominansen med hjälp av utvecklingen av Alfords klassröstningsindex. Det framgår att Danmark, Norge och Sverige utvecklas likartat men huruvida denna utveckling är annorlunda än för andra länder får vi aldrig veta.

Per Selle och Tom Tranvik tar i ett starkt Norge-centrerat kapitel upp organisationssamhällets utveckling från de traditionella folkrörelserna till en ny typ av organisationer som mer tar upp kortsiktiga individuella intressen. Författarna betonar att de traditionella organisationerna inte varit så beroende av den stora offentliga sektorn som ibland antagits och att offentlig finansiering är mindre än i andra EU-länder. Den gamla bilden av stora ideella insatser från medlemmarnas sida håller på att förändras och författarna hävdar att detta kan få stora konsekvenser för demokratins sätt att fungera.

Trond Nordby diskuterar korporatismen först med anknytning till löneförhandlingar där han beskriver ett relativt väl fungerande system med kollektiva förhandlingar som dock ser ganska olika ut i de olika länderna. Han kommer sedan över till inslagen av korporatism i det administrativa systemet vilka var mycket väsentliga några decennier tillbaka. Nu ser författaren dock i alla nordiska länder en övergång till ett större inslag av pluralism.

Den nordiska parlamentariska modellen diskuteras i tre kapitel av tre olika författare. Först tar Hanne Marthe Narud upp nomineringar och representationsmönster. Hon konstaterar först att för att bli kandidat skall man helst ha varit

vald redan tidigare. Därtill tas hänsyn till lokalanknytning och koppling till intressegrupper. Geografisk representation är viktigare i Norge, Finland och Island än i Danmark och Sverige. För övrigt gäller liksom i flertalet länder att den typiske representanten är en medelålders man som tillhör medelklassen. Representanterna i de nordiska länderna speglar sina väljare lika lite som i andra länder. De valda företräder framför allt sina partier men det finns också skillnader mellan representationsmönstren i länderna, framför allt beträffande den geografiska faktorn som kan kopplas till förloppet i nationsbyggandet. Författaren förefaller visserligen något ambivalent men det förefaller ändå som om skillnaderna mellan länderna är minst lika stora som likheterna. Det kommer inte fram någon entydig nordisk form för representation.

Bjørn Erik Rasch konstaterar i sin diskussion om parlamentarismen att den dels är väl etablerad i alla de nordiska länderna, dels traditionellt varit en negativ parlamentarism. I detta avseende har skett en viss förändring i Sverige och Finland. Starka parlament har bidragit till att minoritetsregeringar varit vanliga i Danmark, Norge och Sverige. Finland och Island har ett större inslag av regeringar baserade på en majoritet i parlamentet. Också här framställs skillnaderna mellan de nordiska länderna som påtagliga.

Under åren omkring 1970 kunde visas på en brytningspunkt för representation av kvinnor i parlamenten. Nina C. Raalum konstaterar att de nordiska länderna har en egen profil i det här avseendet. Inte desto mindre finns det också stora inbördes skillnader med Island och Sverige som extrempunkter. Beträffande den kvinnliga representationen i regeringarna understryker författaren att de nordiska länderna inte varit unika i sin diskussion av kvoteringsfrågor. Det finns också tecken på att länderna inbördes gått delvis olika vägar i denna representationsfråga.

Lawrence E. Rose accepterar i inledningen till sitt avsnitt om de nordiska kommunerna tanken på att det finns en klar skillnad mellan den kommunala organisationen i de nordiska länderna och organisationen i övriga Europa. Författaren belyser kortfattat men översiktligt drag i den historiska bakgrunden i respektive länder som givit upphov till likheter respektive skillnader. Efter att sedan ha demonstrerat några av de intressanta skillnader som fortfarande ändå finns mellan de nordiska länderna avslutar han med att peka på att den kommunala självstyrelsen på olika sätt håller på att ifrågasättas och att det kanske blir aktuellt med en delvis annorlunda typ av uppgifter för kommunerna i framtiden.

Den växande regionalismen i Europa står i centrum för Harald Baldersheim som ansluter sig till tanken på EU-inflytande i kombination med svagare nationalstater som förklaring till fenomenet. Samtidigt påvisar han de delvis motsatta linjer efter vilka utveckling går i olika nordiska länder. Norge har lyckats väl i relation till EU utan att satsa på större regioner medan Sverige har gått motsatt väg. Något överraskande för en svensk läsare hävdar han sedan att den regionala anknytningen, vid en jämförelse mellan de nordiska länderna, är starkast i Sverige. Baldersheim avslutar med att koppla regionernas ökade roll när det gäller ekono-

misk regional utveckling med centrum-periferi-modellen och frågar sig om vi upplever centrumets seger över periferin eller nationalstatens fall?

Har välfärdsstaten tillräcklig livskraft för att överleva? Anton Steen ställer först frågan om olika partiers roll i utvecklingen av välfärdsstaten? De politiska skiljelinjerna när det gäller viktiga beslut har sett olika ut i olika länder. Däremot framträder genomgående avsevärda utjämnande effekter. Med ett litet hopp i tiden kan vi sedan konstatera att de nordiska länderna hanterade den ekonomiska krisen under 80-talet på olika sätt. Till stor del beroende på olika handlingsutrymme. Till de generella svårigheterna för den nordiska välfärdsstaten hör dels att det traditionella socialdemokratiska regeringsunderlaget försvagats, dels en alltmer spridd uppfattning att man slagit i taket vad gäller utgifter. Samtidigt pekar krav och förväntningar hos de yngre generationerna på att det fortsatt kommer att finnas krav på större satsningar än resurserna egentligen medger.

Säkerhetspolitiken har som bekant sett mycket olika ut i de olika länderna och dessutom förändrats kraftigt över tid. Tore Nyhamar diskuterar vilken roll de varierande geopolitiska förutsättningarna spelat såväl som den inrikespolitiska diskussionen i respektive länder. På ett område där den allmänna bilden är relativt känd lyckas författaren ändå ge en spännande överblick samtidigt som han presenterar klart intressanta tolkningar. Det speciella utrikespolitiska området relationen till EU behandlas av Janna Haaland Matlary. Författaren inleder med att beskriva hur man agerat på helt olika sätt både avseende medlemskapet generellt och deltagande i valutasamarbetet och också i nästa steg, som medlemmar eller utanför, agerat olika i sin politik gentemot EU. De uppenbara skillnaderna försöker författaren förklara med tre faktorer, ekonomi, utrikespolitik i övrigt och medborgaropinion/nationell identitet.

Knut Heidar diskuterar i sin sammanfattning den i boken centrala frågan om de nordiska politiska systemen verkligen är lika varandra och tydligt skiljer sig från systemen i andra länder. Heidar citerar bland annat den engelske statsvetaren David Arter som karakteriserar de nordiska systemen med begreppen "Compromise, Co-operation and Consensus". Arter är dock själv tveksam till om dessa drag verkligen finns genomgående och om de är särskiljande.

Med exempel från Tacitus via Luther till Childs visar Heidar att detta länge uppfattats som en sanning och de nordiska länderna talar också om sig själva som en grupp. Flera kapitel i boken pekar också på väsentliga likheter men samtidigt framkommer lika uppenbara skillnader.

Stora förändringar under slutet av 1900-talet utrikes framför allt genom EU men också internt i form av större inslag av individualism och ett ökande motstånd mot höga skatter tenderar också att förändra bilden av Norden både vad gäller den förda politiken och utrymmet för skilda ställningstaganden gentemot andra länder. Något som på sikt bör påverka tanken på om man kan se Norden som en politiskt urskiljbar grupp av länder.

Ambitionen i boken är alltså att se om likheterna är större än skillnaderna. Den finns från början och återkommer i flertalet kapitel men förvisso inte i alla. Flera författare har helt eller delvis tappat taget om denna röda tråd vilket är lite beklagligt. Inte desto mindre ger boken en aktuell och spännande jämförelse av politiken i de nordiska länderna med många olika infallsvinklar och mot bakgrund av ett antal andra likheter och skillnader som kan påverka politiken. Den slutar inte i ett klart ställningstagande vilket kanske heller inte är vare sig möjligt eller ens önskvärt. Den ger dock många väsentliga synpunkter på frågan om man med fördel kan prata om Nordiska politiska system som något speciellt och något som är skilt från andra politiska system. En fråga som är väl värd att diskuteras eftersom sådana referenser uppenbarligen är ganska ofta förekommande.